

SODBA SODIŠČA (drugi senat)

z dne 10. junija 2010 *

V združenih zadevah C-395/08 in C-396/08,

katerih predmet sta predloga za sprejetje predhodne odločbe na podlagi člena 234 ES, ki ju je vložilo Corte d'appello di Roma (Italija), z odločbama z dne 11. aprila 2008, ki sta prispeli na Sodišče 12. septembra 2008, v postopkih

Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)

proti

Tiziani Bruno,

Massimu Pettiniju (C-395/08)

in

Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)

* Jezik postopka: italijanščina.

proti

Danieli Lotti,

Clari Matteucci (C-396/08),

SODIŠČE (drugi senat),

v sestavi J. N. Cunha Rodrigues, predsednik senata, P. Lindh (poročevalka), sodnica,
A. Rosas, A. Ó Caoimh in A. Arabadžiev, sodniki,

generalna pravobranilka: E. Sharpston,
sodna tajnica: R. Šereš, administratorica,

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 29. oktobra 2009,

ob upoštevanju stališč, ki so jih predložili:

– za Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) A. Sgroi, odvetnik,

- za T. Bruno, M. Pettinija, D. Lotti in C. Matteucci R. Carlino, odvetnik,
- za italijansko vlado I. Bruni, zastopnica, skupaj z M. Russo, avvocato dello Stato,
- za Komisijo Evropskih skupnosti C. Cattabriga in M. van Beek, zastopnika,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalne pravobranilke na obravnavi 21. januarja 2010

izreka naslednjo

Sodbo

- 1 Predloga za sprejetje predhodne odločbe se nanašata na razlago Direktive Sveta 97/81/ES z dne 15. decembra 1997 o okvirnem sporazumu o delu s krajšim delovnim časom, sklenjenim med UNICE, CEEP in ETUC (UL 1998, L 14, str. 9).
- 2 Predloga sta bila vložena v okviru sporov med Istituto nazionale della previdenza sociale (v nadaljevanju: INPS) in, prvič, T. Bruno in M. Pettinijem ter, drugič, D. Lotti in C. Matteucci zaradi ugotovitve delovne dobe za izračun starostne pokojnine.

Pravni okvir

Pravo Unije

³ Člen 1 Direktive 97/81 določa, da je cilj te direktive izvajanje okvirnega sporazuma o delu s krajšim delovnim časom, sklenjenega 6. junija 1997 med splošnimi industrijskimi organizacijami, to so Združenje evropskih industrijskih in delodajalskih konfederacij (UNICE), Evropski center za podjetja z javno udeležbo (CEEP) in Evropska konfederacija sindikatov (ETUC), ki je priložen k tej direktivi (v nadaljevanju: okvirni sporazum).

⁴ V uvodni izjavi 3 Direktive 97/81 je navedeno:

„[...] točka 7 Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev med drugim določa, da „mora dokončno oblikovanje notranjega trga izboljšati življenjske in delovne razmere delavcev v Evropski skupnosti. Ta proces mora biti rezultat usklajevanja teh razmer, pri čemer se ohranjajo izboljšave, zlasti [...] v zvezi z oblikami zaposlovanja, ki jih ne urejajo pogodbe za nedoločen čas, kot so denimo pogodbe za določen čas, delo s krajšim delovnim časom, začasno delo in sezonsko delo“.

5 V uvodni izjavi 5 te direktive je navedeno:

„[...] Evropski svet [je] v zaključkih zasedanja v Essnu poudaril potrebo po ukrepih za pospeševanje zaposlovanja in enakih možnosti žensk in moških in pozval k ukrepom za povečanje zaposlitvene intenzivnosti rasti, zlasti s prožnejšo organizacijo dela, ki pa mora izpolnjevati želje zaposlenih in ustrezati zahtevam konkurence“.

6 V uvodni izjavi 23 iste direktive je navedeno:

„ker Listina Skupnosti o temeljnih pravicah delavcev priznava pomembnost boja proti vsem oblikam diskriminacije, zlasti tiste, ki temelji na spolu, barvi, rasi, prepričanju in veroizpovedi“.

7 V prvi in drugi uvodni izjavi okvirnega sporazuma je navedeno:

„Ta okvirni sporazum je prispevek k celoviti evropski strategiji zaposlovanja. Delo s krajšim delovnim časom je pomembno vplivalo na zaposlovanje v zadnjih letih. Zato so podpisnice sporazuma namenile pozornost predvsem tej obliki dela. Podpisnice bodo proučile potrebo po podobnih sporazumih tudi za druge prilagodljive oblike dela.“

Ta sporazum določa splošna načela in minimalne zahteve glede dela s krajšim delovnim časom, pri čemer upošteva, da je stanje v državah članicah različno in spoznanje, da je delo s krajšim delovnim časom posebnost zaposlovanja v nekaterih sektorjih in dejavnostih. Kaže pripravljenost socialnih partnerjev, da oblikujejo splošni okvir za odpravo diskriminacije delavcev, ki delajo s krajšim delovnim časom, in da pomagajo pri razvoju možnosti za delo s krajšim delovnim časom na podlagi, ki je sprejemljiva za delodajalce in delavce.“

- 8 Določbe okvirnega sporazuma, ki se upoštevajo v postopkih v glavni stvari, so:

„Splošni razlogi

[...]

5. ker podpisnice sporazuma pripisujejo velik pomen ukrepom, ki naj olajšajo dostop do dela s krajšim delovnim časom za moške in ženske zato, da bi jih pripravili na upokožitev, uskladili delovno in družinsko življenje ter izkoristili možnosti za izobraževanje in usposabljanje, ki izboljšujejo posameznikovo strokovno usposobljenost in poklicne možnosti, kar naj koristi delodajalcem in delavcem ter pripomore k razvoju podjetij;

[...]

Določba 1: Namen

Namen tega okvirnega sporazuma je:

- a) omogočiti odpravo diskriminacije delavcev, ki delajo s krajšim delovnim časom, in izboljšati kakovost dela s krajšim delovnim časom;
- b) olajšati razvoj dela s krajšim delovnim časom na podlagi odločitve posameznika in prispevati k prožnejši organizaciji delovnega časa ob upoštevanju potreb delodajalcev in delavcev.

[...]

Določba 3: Opredelitev pojmov

V tem sporazumu:

1. Izraz ‚delavec, ki dela s krajšim delovnim časom‘ pomeni delavca, ki običajno opravi manj delovnih ur, izračunano tedensko ali na podlagi enoletnega povprečja, kakor znese običajen delovni čas primerljivega delavca, zaposlenega s polnim delovnim časom.

2. Izraz ‚primerljiv delavec, zaposlen s polnim delovnim časom‘ pomeni delavca, zaposlenega v istem podjetju s polnim delovnim časom, ki ima istovrstno pogodbo o zaposlitvi ali delovno razmerje, opravlja enako ali podobno delo/poklic, pri čemer je treba upoštevati druge okoliščine, na primer daljšo delovno dobo in izobrazbo/spretnost.

Če v istem podjetju ni primerljivega delavca, zaposlenega s polnim delovnim časom, se primerjava opravi s sklicevanjem na ustrezno kolektivno pogodbo, ali če take pogodbe ni, domačo zakonodajo, kolektivne pogodbe ali prakso.

Določba 4: Načelo nediskriminacije

1. Pogoji zaposlitve delavcev, zaposlenih s krajšim delovnim časom, ne smejo biti manj ugodni od pogojev primerljivih delavcev, zaposlenih s polnim delovnim časom, zgolj zato, ker delajo krajši delovni čas. Te delavce se sme različno obravnavati le iz stvarnih razlogov.
2. Kjer je primerno, se uporabi načelo *pro rata temporis*.
3. Načine uporabe te določbe določijo države članice in/ali socialni partnerji, pri čemer upoštevajo evropsko zakonodajo, domačo zakonodajo, kolektivne pogodbe in prakso.

4. Kadar je upravičeno s stvarnimi razlogi, lahko države članice – in/ali socialni partnerji – po posvetovanju s socialnimi partnerji in na podlagi nacionalnega prava, kolektivnih pogodb ali prakse, če je primerno, omejijo posebne pogoje za zaposlitev s trajanjem zaposlitve, delovno dobo ali zaslužkom. Omejitve, ki veljajo za delavce, zaposlene s krajšim delovnim časom, in se nanašajo na dostopnost posebnih pogojev, je treba občasno pregledati z vidika načela nediskriminacije, zapisanega v določbi 4.1.

Določba 5: Možnosti za delo s krajšim delovnim časom

1. Po določbi 1 tega sporazuma in načelu nediskriminacije delavcev, zaposlenih s krajšim delovnim časom in delavcev, zaposlenih s polnim delovnim časom:
 - a) morajo države članice po posvetovanju s socialnimi partnerji, skladno z domačo zakonodajo ali prakso, opredeliti in presoditi zakonske ali administrativne ovire, ki lahko omejujejo možnosti za delo s krajšim delovnim časom, in jih, kjer je primerno, odpraviti;
 - b) morajo socialni partnerji glede na svoje pristojnosti in po postopku, določenem v kolektivnih pogodbah, opredeliti in presoditi ovire, ki lahko omejujejo možnosti za delo s krajšim delovnim časom, in jih, kjer je primerno, odpraviti.

[...]“

Nacionalno pravo

Zakonska uredba št. 61/2000

- 9 Direktiva 97/81 je bila v italijanski pravni red prenesena z zakonsko uredbo št. 61 z dne 25. februarja 2000 o izvedbi Direktive 97/81/ES o okvirnem sporazumu o delu s krajšim delovnim časom, sklenjenim med UNICE, CEEP in ETUC (GURI št. 66 z dne 20. marca 2000). Ta zakonska uredba v različici, ki se uporablja v postopku v glavni stvari (v nadaljevanju: zakonska uredba št. 61/2000), v členu 1 vsebuje te opredelitve pojmov:
- „a) ‚polni delovni čas‘ je običajni delovni čas, kot je to določeno v členu 3(1) zakonske uredbe št. 66 z dne 8. aprila 2003, ali, kjer je to primerno, krajši delovni čas, ki je določen v veljavnih kolektivnih pogodbah;
- b) ‚krajši delovni čas‘ je delovni čas, ki je določen v individualni pogodbi, ki ga mora zaposleni upoštevati in je krajši od delovnega časa, navedenega v točki (a);
- c) ‚horizontalno delovno razmerje s krajšim delovnim časom‘ je tisto delovno razmerje, v katerem je skrajšanje delovnega časa v primerjavi z delom za polni delovni čas določeno v razmerju do običajnih dnevnih delovnih ur;

- d) „vertikalno delovno razmerje s krajšim delovnim časom“ je tisto razmerje, v katerem je določeno, da se delo opravlja na podlagi polnega delovnega časa, vendar pa je omejeno na vnaprej določena obdobja v okviru tedna, meseca ali leta;
- d *bis*) „mešano delovno razmerje s krajšim delovnim časom“ je tisto, ki kombinira obe vrsti, ki sta navedeni zgoraj v točkah (c) in (d);
- e) „dodatno delo“ je delo, ki se opravlja prek delovnega časa, za katero se dogovorita stranki v smislu drugega odstavka člena 2 in znotraj meja polnega delovnega časa.“

¹⁰ Člen 9(1) in (4) zakonske uredbe št. 61/2000 določa:

„1. Minimalna urna postavka, ki jo je treba upoštevati kot podlago za izračun socialnih prispevkov, ki se jih dolguje za delavce, ki delajo s krajšim delovnim časom, se določi tako, da se pomnoži dneve v tednu, v katerih se je delalo z običajnim delovnim časom, z dnevnim minimumom, ki ga določa člen 7 uredbe-zakona št. 463 z dne 12. septembra 1983, kakor je bila spremenjena z zakonom št. 638, z dne 11. novembra 1983, in se tako dobljeno vsoto deli s številom delovnih ur, opravljenih v okviru delovnega tedna z običajnim delovnim časom, kot ga določa državna panožna kolektivna pogodba za delavce, zaposlene s polnim delovnim časom.

[...]

4. Če je pogodba o zaposlitvi za polni delovni čas spremenjena v pogodbo o zaposlitvi s krajšim delovnim časom ali obratno, se za izračun zneska starostne pokojnine obdobja dela s polnim delovnim časom upoštevajo v celoti, obdobja dela s krajšim delovnim časom pa le v razmerju do dejansko opravljenih delovnih ur.“

Uredba-zakon št. 463 z dne 12. septembra 1983

- 11 Člen 7 uredbe-zakona št. 463 z dne 12. septembra 1983 o izrednih ukrepih na področju socialnih zavarovanj in zdravja ter za nadzor nad javnimi izdatki, o določbah, ki se uporabijo za različne sektorje javne uprave in ki podaljšujejo določene pogoje (GURI št. 250 z dne 12. septembra 1983), kakor je bila spremenjena z zakonom št. 638 z dne 11. novembra 1983, določa:

„1. Za vsako koledarsko leto po letu 1983 je število tedenskih prispevkov, ki se jih za izračun starostne pokojnine, ki jo izplačuje [INPS], prišteje zaposlenemu delavcu med letom, enako številu tednov v tem letu, v katerem so prejeli plačo ali ki se štejejo za take v skladu s pravili[, ki urejajo obdobja, izenačena z obdobji prejemanja plače], če je bila za vsak teden izplačana, dolgovana ali prišteta plača, ki ni nižja od 30 % zneska najnižje mesečne pokojnine, ki jo izplačuje pokojninski sklad za zaposlene delavce, ki je veljala 1. januarja upoštevne leta. Od plačilnega obdobja, ki je začelo teči 1. januarja 1984, dalje je spodnja meja za dnevno plačilo, skupaj z dnevnim minimumom povprečne pogodbene plače, za vse prispevke, ki se jih dolguje za socialno zavarovanje in socialno pomoč, 7,5 % minimalne mesečne pokojnine, ki jo izplačuje pokojninski sklad za zaposlene delavce, ki velja 1. januarja upoštevne leta.

2. Če ni tako, se potrdi število tedenskih prispevkov, ki so enakovredni količniku (zaokroženemu navzgor), do katerega se pride z deljenjem celotnega plačila, ki je bilo plačano ali ki je bilo prišteto v celotnem koledarskem letu, s plačilom, ki je navedeno v prejšnjem odstavku. Ne glede na dejansko dolžino zavarovalnega obdobja se prispevki, ki so določeni tako, dodelijo obdobju, ki zajema enako število tednov, za katere je tako plačilo prišteto, v obdobju, ko so bili prispevki plačani, šteto od zadnjega delovnega tedna ali prištetega tedna v letu.

3. Določbe iz zgoraj navedenih odstavkov se uporabljajo za obdobja po 31. decembru 1983 v zvezi s pravicami do drugih prejemkov kot starostne pokojnine, ki jih izplačuje INPS.

4. Za leto, v katerem se začne izplačevati pokojnino, se število tedenskih prispevkov, ki se jih potrdi delavcem za obdobje od prvega dne leta pa vse do dneva upokojitve, določi z uporabo pravil iz prejšnjih odstavkov le za v upošteveno obdobje zajete tedne, v katerih se je dejansko delalo ali pa so bili prišteti. Isto merilo velja za druge socialne prejemke ali pomoči.

5. Določbe iz odstavkov 1, 2, 3 in 4 tega člena se ne uporabljajo za delavce, ki opravljajo gospodinjska dela ali skrbijo za družino, niti ne veljajo za kmete, vajence in za obdobja vojaškega roka ali s tem izenačena obdobja. [...]"

Spor o glavni stvari in vprašanja za predhodno odločanje

- 12 Tožene stranke v postopku v glavni stvari so del osebja v potniških kabinah letalske družbe Alitalia. Ti zaposleni so delali s krajšim delovnim časom na podlagi tako imenovanega „cikličnega vertikalnega krajšega delovnega časa“. Gre za način organizacije delovnega časa, po katerem zaposleni dela samo med nekaterimi tedni ali meseci v letu, pri čemer delajo polni ali krajši delovni čas. Zatrjujejo, da je zaradi narave dela osebja v potniških kabinah ciklični vertikalni krajši delovni čas edina oblika dela s krajšim delovnim časom, ki jo določa njihova kolektivna pogodba.
- 13 Ti zaposleni INPS očitajo, da kot obdobja prispevkov za pridobitev pravice do starostne pokojnine upošteva samo obdobja opravljanja dela, izključuje pa obdobja, v katerih se delo – v skladu z njihovim skrajšanim delovnim časom glede na primerljive delavce s polnim delovnim časom – ne opravlja. Zato so vložili tožbo na Tribunale di Roma, v kateri so izpodbijali posamične odbitke obdobj prispevkov, ki jih je na njihov račun opravil INPS. V tej tožbi so zaposleni v bistvu zatrjevali, da je izključitev obdobj, v katerih se delo ni opravljal, povzročilo različno obravnavo med delavci s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom in tistimi, ki so izbrali „horizontalno“ vrsto

tega dela, saj so ti za enako trajanje dela v boljšem položaju. Ker je to sodišče tožbam ugodilo, se je INPS pritožil pri Corte d'appello di Roma. V utemeljitev svoje pritožbe INPS predvsem navaja, da so obdobja prispevkov, ki se upoštevajo za izračun starostne pokojnine, tista, v času katerih so tožene stranke v postopku v glavni stvari delo dejansko opravljale in zanj dobile plačilo, plačani pa so bili tudi prispevki, pri čemer se ta izračun opravi *pro rata temporis*.

- 14 V teh okoliščinah je Corte d'appello di Roma prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje postavilo ta vprašanja, ki so enaka v obeh postopkih v glavni stvari:

- „1. Ali je italijanska zakonodaja (člen 7(1) zakona št. 638 [z dne 11. novembra 1983]), ki pri vertikalnih zaposlitvah s krajšim delovnim časom v obdobje za pridobitev starostne pokojnine ne všteva obdobja, ko se delo ni opravljalo, v skladu z Direktivo [97/81], posebej z določbo 4 [okvirnega sporazuma, ki ji je priložen,] glede načela prepovedi diskriminacije?

2. Ali je navedena nacionalna ureditev v skladu z Direktivo [97/81] in posebej z določbo 1 [okvirnega sporazuma, ki ji je priložen,] – v delu, v katerem predvideva, da mora nacionalna zakonodaja olajšati razvoj dela s krajšim delovnim časom – ter z določbama 4 in 5 [navedenega okvirnega sporazuma] – v delu, v katerem ti nalogata državam članicam odpravo zakonskih ovir, ki omejujejo dostop do dela s krajšim delovnim časom – saj ni dvoma, da neupoštevanje tednov v pokojninski izračun, v katerih se delo ni opravljalo, pomeni pomembno oviro za odločitev v zvezi z vertikalno zaposlitvijo s krajšim delovnim časom?

3. Ali se določba 4 [navedenega okvirnega sporazuma] o načelu prepovedi diskriminacije lahko razširi na različne vrste pogodb s krajšim delovnim časom, če se na podlagi nacionalne zakonodaje pri horizontalni zaposlitvi s krajšim delovnim časom, v nasprotju z vertikalno zaposlitvijo s krajšim delovnim časom – *ob istem skupnem številu delovnih in izplačanih ur koledarskega leta* – v izračunu upoštevajo vsi tedni koledarskega leta?“
- 15 S sklepom predsednika Sodišča z dne 3. decembra 2008 sta bili zadevi C-395/08 in C-396/08 združeni za pisni in ustni postopek ter izdajo sodbe.

Vprašanja za predhodno odločanje

Dopustnost

- 16 INPS meni, da sta predloga za sprejetje predhodne odločbe nedopustna, ker se okvirni sporazum ne nanaša na dejstva v postopku v glavni stvari niti na podlagi stvarne niti na podlagi časovne veljavnosti.
- 17 Komisija Evropskih skupnosti navaja, da iz predložitvenih odločb dejansko in pravno stanje, ki sta podlaga za postopka v glavni stvari, nista dovolj jasna in zato izraža nekatere pomisleke glede dopustnosti teh predlogov.

- 18 Glede tega je treba najprej opozoriti, da v okviru postopka, določenega v členu 267 PDEU, le nacionalno sodišče, ki odloča o sporu in ki mora prevzeti odgovornost za sodno odločitev, ob upoštevanju posebnosti zadeve presodi potrebo po izdaji predhodne odločbe, da bi lahko izdalo sodbo, in tudi ustreznost vprašanj, ki jih predloži Sodišču. Zato je Sodišče načeloma dolžno odločati, če se predložena vprašanja nanašajo na razlago prava Unije (glej zlasti sodbi z dne 18. julija 2007 v zadevi Lucchini, C-119/05, ZOdl., str. I-6199, točka 43, in z dne 22. decembra 2008 v zadevi Magoora, C-414/07, ZOdl., str. I-10921, točka 22).
- 19 V skladu z ustaljeno sodno prakso se za vprašanja v zvezi z razlago prava Unije, ki jih je zastavilo nacionalno sodišče v pravnem in dejanskem okviru, ki ga opredeli v okviru lastne odgovornosti in katerega pravilnosti Sodišče ne preizkuša, domneva njihova upoštevnost. Sodišče lahko zavrne odločitev na podlagi predloga za sprejetje predhodne odločbe, ki ga postavi nacionalno sodišče, le če je očitno, da zahtevana razlaga prava Unije nima nikakršne zveze z dejanskim stanjem ali predmetom spora v glavni stvari, kadar gre za hipotetičen problem ali kadar Sodišče nima na voljo potrebnih dejanskih in pravnih elementov, da bi lahko koristno odgovorilo na postavljena vprašanja (glej v tem smislu sodbo z dne 7. junija 2007 v združenih zadevah Van der Weerd in drugi, od C-222/05 do C-225/05, ZOdl., str. I-4233, točka 22 in navedena sodna praksa).
- 20 V obravnavani zadevi se spora v glavni stvari nanašata na morebitno diskriminatornost načina izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do starostne pokojnine, za delavce, ki so izbrali neko vrsto dela s krajšim delovnim časom, to je ciklični vertikalni krajši delovni čas. Predložitveno sodišče se sprašuje, ali je ta način izračuna združljiv z Direktivo 97/81. V predložitvenih odločbah je to sodišče predstavilo razloge, zakaj meni, da so vprašanja, ki jih zastavlja Sodišču, upoštevna in bodo pripomogla k rešitvi sporov, ki jih obravnava. Čeprav ti odločbi ne vsebujeta izčrpnega povzetka upoštevnihih določb nacionalne zakonodaje, ki jo je treba uporabiti, sta dovolj natančni, da lahko Sodišče koristno odgovori na zastavljena mu vprašanja.

Glede vprašanja, ali je treba omenjeno direktivo in okvirni sporazum uporabiti v sporih o glavni stvari, bo to presojano v fazi vsebinske analize predhodnih vprašanj.

- ²¹ Zato je treba predloga za sprejetje predhodne odločbe razglasiti za dopustna.

Utemeljenost

- ²² Z navedenimi tremi vprašanji predložitveno sodišče v bistvu sprašuje, ali določbe 1, 4 in 5 okvirnega sporazuma nasprotujejo ureditvi, kakršna je predmet postopka v glavni stvari, ker za delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom iz računa delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do starostne pokojnine, izključuje obdobja, v katerih se delo ni opravljalo, medtem ko to pravilo ne velja za delavce s horizontalnim delovnim časom ali tiste, ki delajo s polnim delovnim časom.
- ²³ Najprej je smiselno ugotoviti, ali Direktiva 97/81 in okvirni sporazum urejata položaje, kakršni se obravnavajo v postopku v glavni stvari, in če je odgovor pritrdilen, v kakšnem obsegu, tako z vidika stvarne kot tudi časovne veljavnosti.

Področje uporabe okvirnega sporazuma

– Stvarno področje uporabe

- ²⁴ Namen Direktive 97/81 in okvirnega sporazuma je pospeševati zaposlitev s krajšim delovnim časom in odpraviti diskriminacijo med delavci, ki delajo s krajšim delovnim časom, in delavci, ki delajo s polnim delovnim časom (glej sodbo z dne 24. aprila 2008 v združenih zadevah Michaeler in drugi, C-55/07 in C-56/07, ZOdl., str. I-3135, točka 21).
- ²⁵ V skladu z namenom odpraviti diskriminacijo med delavci, ki delajo s krajšim delovnim časom, in delavci, ki delajo s polnim delovnim časom, določba 4 okvirnega sporazuma v zvezi s pogoji zaposlitve nasprotuje temu, da bi bili delavci s krajšim delovnim časom obravnavani manj ugodno kot primerljivi delavci s polnim delovnim časom le zato, ker delajo krajši delovni čas, razen če obstajajo stvarni razlogi za različno obravnavo.
- ²⁶ Zato je treba ugotoviti, ali so določbe, ki urejajo pravice do pokojnine osebja v potniških kabinah družbe Alitalia, pogoji zaposlitve v pomenu te določbe 4.
- ²⁷ Glede tega je treba navesti, da se je Svet Evropske unije ob sprejetju Direktive 97/81, katere namen je izvajanje okvirnega sporazuma, oprl na Sporazum o socialni politiki, sklenjen med državami članicami Skupnosti, razen z Združenim kraljestvom Velika Britanija in Severna Irska (UL 1992, C 191, str. 91), ki je priloga k Protokolu (št. 14) o socialni politiki, ta pa je priložen k Pogodbi o ustanovitvi Evropske skupnosti (v nadaljevanju: Sporazum o socialni politiki), predvsem na njegov člen 4(2), ki določa,

da se bodo sporazumi, sklenjeni na ravni Evropske unije, izvajali v okviru področij, navedenih v njegovem členu 2. Ti določbi Sporazuma o socialni politiki sta bili nato prevzeti v člen 139(2) ES oziroma člen 137 ES.

- 28 Med tako določenimi področji so v členu 2(1), druga alineja, Sporazuma o socialni politiki navedeni „delovni pogoji“, kar je bilo povzeto v členu 137(1)(b) ES, kakor je bil spremenjen s Pogodbo iz Nice. Ugotoviti je treba, da besedilo te določbe Sporazuma o socialni politiki in besedilo določbe 4 okvirnega sporazuma sama po sebi ne omogočata ugotovitve, ali delovni pogoji ali pogoji zaposlitve, ki so navedeni v teh dveh določbah, obsegajo pogoje, ki se nanašajo na elemente, kot sta plačilo in pokojnine, ki so predmet postopka v glavni stvari. Zato je treba v skladu z dobro izdelano sodno prakso za razlago teh določb upoštevati sobesedilo in cilje, ki jim sledi ureditev, katere del je ta določba (glej po analogiji sodbo z dne 15. aprila 2008 v zadevi Impact, C-268/06, ZOdl., str. I-2483, točka 110).
- 29 Glede tega iz besedila določbe 1(a) okvirnega sporazuma izhaja, da je eden od njegovih ciljev „omogočiti odpravo diskriminacije delavcev, ki delajo s krajšim delovnim časom, in izboljšati kakovost dela s krajšim delovnim časom“. Prav tako je v drugem pododstavku preambule okvirnega sporazuma navedeno, da ta „[k]aže pripravljenost socialnih partnerjev, da oblikujejo splošni okvir za odpravo diskriminacije delavcev, ki delajo s krajšim delovnim časom, in da pomagajo pri razvoju možnosti za delo s krajšim delovnim časom na podlagi, ki je sprejemljiva za delodajalce in delavce“, isti cilj pa je poudarjen tudi v uvodni izjavi 11 Direktive 97/81.
- 30 Okvirni sporazum, še posebej pa njegova določba 4, torej prispeva k temeljnim ciljem, navedenim v členu 1 Sporazuma o socialni politiki, ki so povzeti v členu 136, prvi odstavek, ES, v tretjem odstavku preambule pogodbe PDEU in v točkah 7 in 10, prvi odstavek, Listine Skupnosti o temeljnih socialnih pravicah delavcev, sprejete na

zasedanju Evropskega sveta v Strasbourgu 9. decembra 1989, na katero napotuje navedena določba pogodbe ES. Ti temeljni cilji so povezani z izboljšanjem življenjskih in delovnih pogojev ter z obstojem primerne socialne zaščite delavcev. Natančneje, gre za izboljšanje delovnih pogojev delavcev s krajšim delovnim časom in za zagotovitev njihovega varstva pred diskriminacijo, kot to potrjujeta uvodni izjavi 3 in 23 Direktive 97/81.

- 31 Sicer pa je treba poudariti, da se člen 136, prvi odstavek, ES – v njem so opredeljeni cilji, za doseganje katerih lahko Svet na področjih iz člena 137 ES izvaja v skladu s členom 139(2) ES sporazume, sklenjene med socialnimi partnerji na ravni Unije – sklicuje na Evropsko socialno listino, podpisano v Torinu 18. oktobra 1961, v kateri je med cilje, ki so se jih pogodbenice zavezale doseči v skladu z delom III, člen 20, te listine, v delu I, točka 4, vključena pravica vseh delavcev do „pravičnega plačila, ki njim in njihovim družinam zagotavlja dostojen življenjski standard“ (zgoraj navedena sodba Impact, točka 113).
- 32 Ob upoštevanju teh ciljev je treba določbo 4 okvirnega sporazuma razumeti, kot da izraža načelo socialnega prava Unije, ki ga ni mogoče razlagati restriktivno (glej po analogiji sodbo z dne 13. septembra 2007 v zadevi Del Cerro Alonso, C-307/05, ZOdl., str. I-7109, točka 38, in zgoraj navedeno sodbo Impact, točka 114).
- 33 Na podlagi razlage določbe 4 okvirnega sporazuma, ki bi iz pojma „pogoji zaposlitve“ v smislu te določbe izključevala takšne finančne pogoje, ki so povezani s plačilom in pokojninami, ne glede na cilj, določen v navedeni določbi, bi se zmanjšal obseg varstva zadevnih delavcev pred diskriminacijo in bi se uvedlo razlikovanje na podlagi vrste pogojev zaposlitve, na kar besedilo določbe nikakor ne nakazuje.

- ³⁴ S tako razlago bi med drugim sklicevanje na načelo *pro rata temporis* v določbi 4, točka 2, okvirnega sporazuma postalo brez vsakršnega učinka, saj se *per definitionem* uporablja le za deljive dajatve, kot so te, ki izhajajo iz finančnih pogojev zaposlitve, in so na primer povezane s plačilom in pokojninami (glej po analogiji zgoraj navedeno sodbo Impact, točka 116).
- ³⁵ Res se v skladu z besedilom člena 2(6) Sporazuma o socialni politiki, ki je bilo povzeto v členu 137(5) ES, kakor je bil spremenjen s Pogodbo iz Nice, določbe tega člena „ne uporabljajo za plače, pravico združevanja, pravico do stavke ali pravico do izprtja“. Ker pa je ta določba, kot je Sodišče že presodilo, izjema od odstavkov od 1 do 4 istega člena, je treba področja, ki jih odstavek 5 izključuje, razlagati ozko, da se ne bi neupravičeno posegalo na področje uporabe navedenih odstavkov od 1 do 4 in vplivalo na cilje, ki jim sledi člen 136 ES (glej zgoraj navedeni sodbi Del Cerro Alonso, točka 39, in Impact, točka 122).
- ³⁶ Še posebej glede izjeme, ki se nanaša na „plače“ iz člena 137(5) ES, je že bilo odločeno, da je razlog njenega obstoja dejstvo, da določitev plač spada na področje pogodbene avtonomije socialnih partnerjev na nacionalni ravni in v pristojnost držav članic na tem področju. V teh okoliščinah je bilo odločeno, da se glede na stanje prava Unije določitev višine plač izključi iz usklajevanja na podlagi členov 136 ES in naslednjih (glej zgoraj navedeni sodbi Del Cerro Alonso, točki 40 in 46, in Impact, točka 123).
- ³⁷ Navedeno izjemo je torej treba razumeti tako, da se nanaša na ukrepe, kot so poenotenje vseh ali nekaterih elementov plačila in/ali njegova višina v državah članicah ali uvedba minimalne plače, ki bi pomenili neposredno poseganje prava Unije v določanje plačil v njej. Vendar je ni mogoče razširiti na vsa vprašanja, ki so kakor koli

povezana s plačilom, ker bi s tem nekatera področja iz člena 137(1) ES izgubila velik del svoje vsebine (glej po analogiji zgoraj navedeno sodbo Impact, točka 125).

- 38 Iz tega izhaja, da izjema iz člena 2(6) Sporazuma o socialni politiki, povzeta v členu 137(5) ES, ne nasprotuje temu, da bi se določbo 4 okvirnega sporazuma razumelo, kot da določa obveznost za države članice, da v korist delavcem, ki delajo s krajšim delovnim časom, zagotavljajo uporabo načela prepovedi diskriminacije tudi na področju plačila, pri čemer se uporablja načelo *pro rata temporis*, kadar je to primerno.
- 39 Čeprav določitev višine različnih elementov plačila delavca ne spada v pristojnost zakonodajalca Unije in ostaja nesporno v domeni pristojnih organov različnih držav članic, morajo ti organi pri izvajanju svojih pristojnosti na področjih, ki ne spadajo v pristojnost Unije, kljub temu spoštovati pravo Unije (glej v tem smislu zgoraj navedeno sodbo Impact, točka 129), zlasti določbo 4 okvirnega sporazuma.
- 40 Iz tega izhaja, da morajo pristojni nacionalni organi pri določanju elementov plačila in njihovih višin za delavce, ki delajo s krajšim delovnim časom, uporabiti načelo prepovedi diskriminacije, kot izhaja iz določbe 4 okvirnega sporazuma.
- 41 V zvezi s pokojninami je treba pojasniti, da v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča, vzpostavljeno v zvezi s členom 119 Pogodbe ES, ter od 1. maja 1999 v zvezi s členom 141 ES, ki se nanašata na načelo enakega obravnavanja moških in žensk

glede plačila, pojem „plačila“ v smislu člena 141(2) ES zajema pokojnine, ki izhajajo iz delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem, razen tistih, ki izhajajo iz zakonskega sistema financiranja, v katerega prispevajo delavci, delodajalci in morebiti javni organi v delu, ki je določen manj s takšnim delovnim razmerjem, kot pa je s socialno politiko (glej zlasti sodbe z dne 25. maja 1971 v zadevi Defrenne, 80/70, Recueil, str. 445, točki 7 in 8; z dne 13. maja 1986 v zadevi Bilka-Kaufhaus, 170/84, Recueil, str. 1607, točke od 16 do 22; z dne 17. maja 1990 v zadevi Barber, C-262/88, Recueil, str. I-1889, točke od 22 do 28, in z dne 23. oktobra 2003 v združenih zadevah Schönheit in Becker, C-4/02 in C-5/02, Recueil, str. I-12575, točke od 56 do 64).

- ⁴² Ob upoštevanju te sodne prakse je treba ugotoviti, da pojem „pogoji zaposlitve“ v smislu določbe 4, točka 1, okvirnega sporazuma zajema pokojnine, ki izhajajo iz delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem, razen pokojnin iz zakonskih sistemov socialne varnosti, ki so manj določene s tem razmerjem kot pa s socialnim redom (glej po analogiji zgoraj navedeno sodbo Impact, točka 132).

- ⁴³ Ta razlaga je podprta tudi z navedbo iz petega pododstavka preambule okvirnega sporazuma, v skladu s katero stranke sporazuma „upoštevajo“, da o zadevah v zvezi z obveznim socialnim varstvom odločajo države članice“, in jih pozivajo, naj uresničijo deklaracijo o zaposlovanju, sprejeto na zasedanju Evropskega sveta decembra 1996 v Dublinu, v kateri je med drugim poudarjena potreba po prilagoditvi sistemov socialne varnosti novim vzorcem dela, da bi zagotavljali ustrezno varstvo osebam, ki takšno delo opravljajo.

- ⁴⁴ To razlago potrjuje tudi dejstvo, da okvirni sporazum, ki so ga sprejeli socialni partnerji, ki so jih zastopale medpanožne organizacije, ne ureja vprašanj, povezanih s socialno varnostjo, in nacionalnim organom za socialno varnost ne nalaga obveznosti,

saj ti niso stranke tega sporazuma (glej po analogiji sodbo z dne 16. julija 2009 v zadevi Gómez-Limón Sánchez-Camacho, C-537/07, ZOdl., str. I-6525, točke od 48 do 50).

⁴⁵ Ker se določba 4, točka 1, okvirnega sporazuma nanaša na pokojnine, ki so odvisne od delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem, razen pokojnin iz zakonskih sistemov socialne varnosti, je treba dodatno ugotoviti tudi, ali pokojninski sistem, ki je predmet postopka v glavni stvari, spada v prvo ali drugo skupino. Zato je treba po analogiji uporabiti merila, ki jih je razvila sodna praksa za presojo, ali starostna pokojnina spada na področje uporabe člena 141 ES.

⁴⁶ Glede tega je treba ponovno poudariti, da je lahko odločilno le merilo, ki izhaja iz ugotovitve, da se pokojnina plača delavcu zaradi delovnega razmerja, ki ga povezuje z nekdanjim delodajalcem, torej merilo zaposlitve, ki izhaja iz besedila člena 141 ES. Vendar pa to merilo ne bi moglo biti izključno, saj se lahko pri pokojninah, ki jih izplačajo zakonski sistemi socialne varnosti, v celoti ali delno upošteva plačilo za delo. Take pokojnine namreč niso plačilo v smislu člena 141 ES (glej zgoraj navedeno sodbo Schönheit in Becker, točki 56 in 57 in navedena sodna praksa).

⁴⁷ Vendar preudarki glede socialne politike, organiziranosti države, etike in celo skrbi, povezane s proračunom, ki so ali so lahko imeli vlogo pri sprejetju sistema s strani nacionalnega zakonodajalca, ne morejo prevladati, če se pokojnina nanaša le na določeno skupino delavcev, če je ta pokojnina neposredno odvisna od opravljenega časa zaposlitve in če je njen znesek izračunan na podlagi zadnje plače (glej zgoraj navedeno sodbo Schönheit in Becker, točka 58 in navedena sodna praksa).

- 48 Za ugotovitev, ali starostna pokojnina, ki je izplačana na podlagi takega sistema, kakršen se uporablja za osebje v potniških kabinah družbe Alitalia, spada na področje uporabe okvirnega sporazuma, je zato treba preveriti, ali ta pokojnina izpolnjuje tri pogoje, navedene v prejšnji točki. Nacionalno sodišče, ki je edino pristojno za presojo dejstev o sporu, ki ga rešuje, in razlago nacionalne zakonodaje, mora ugotoviti, ali so ti pogoji izpolnjeni.
- 49 Vendar lahko Sodišče, ko odloča o vprašanju za predhodno odločanje, po potrebi poda pojasnila, ki nacionalno sodišče usmerjajo pri njegovi razlagi (glej zlasti sodbo z dne 23. novembra 2006 v zadevi Asnef-Equifax in Administración del Estado, C-238/05, ZOdl., str. I-11125, točka 40 in navedena sodna praksa).
- 50 Dejstvo, da pokojninski sistem za osebje v potniških kabinah družbe Alitalia ureja oseba javnega prava, kot je to INPS, ki med drugim na podlagi zakonskih določb ureja tudi italijanski sistem socialne varnosti, ni odločilno za presojo, ali gre za pokojninski sistem, ki spada v zakonski sistem socialne varnosti, ali – nasprotno – v sistem, ki je odvisen od pogojev plačila (glej zlasti v tem smislu sodbo z dne 1. aprila 2008 v zadevi Maruko, C-267/06, ZOdl., str. I-1757, točka 57).
- 51 Prav tako narava, javna ali zasebna, delničarjev družbe Alitalia ni odločilno merilo, ker je sodna praksa že potrdila, da je, če so izpolnjeni trije pogoji iz točke 47 te sodbe, pokojnina, ki jo izplača delodajalec iz javnega sektorja javnemu uslužbencu, povsem primerljiva s tisto, ki bi jo delodajalec iz zasebnega sektorja izplačeval svojim bivšim uslužbencem (glej zgoraj navedeno sodbo Schönheit in Becker, točka 58).

– Časovno področje uporabe

- 52 INPS v bistvu zatrjuje, da je okvirni sporazum mogoče uporabiti samo za obdobja dela po začetku veljavnosti nacionalnega ukrepa, s katerim je bila prenesena Direktiva 97/81, to je zakonska uredba št. 61/2000. Glede T. Bruno, D. Lotti in C. Matteucci se izračun delovne dobe, zahtevane za pridobitev starostne pokojnine, v celoti ali deloma nanaša na obdobja pred potekom roka za prenos te direktive, zato naj se zanje okvirni sporazum ne bi uporabil.
- 53 V zvezi s tem je treba spomniti, da se v skladu z ustaljeno sodno prakso novo pravilo, razen izjem, uporabi neposredno za bodoče učinke položaja, ki je nastal med veljavnostjo starega pravila (glej v tem smislu zlasti sodbe z dne 14. aprila 1970 v zadevi Brock, 68/69, Recueil, str. 171, točka 7; z dne 10. julija 1986 v zadevi Licata proti CES, 270/84, Recueil, str. 2305, točka 31; z dne 18. aprila 2002 v zadevi Duchon, C-290/00, Recueil, str. I-3567, točka 21; z dne 11. decembra 2008 v zadevi Komisija proti Freistaat Sachsen, C-334/07 P, ZOdl., str. I-9465, točka 43, in z dne 22. decembra 2008 v zadevi Centeno Mediavilla in drugi proti Komisiji, C-443/07 P, ZOdl., str. I-10945, točka 61).
- 54 Kot je navedla generalna pravobranilka v točki 39 sklepnih predlogov, niti Direktiva 97/81 niti okvirni sporazum ne odstopata od načela, izpostavljenega v prejšnji točki.
- 55 Zato določbe Direktive 97/81 urejajo izračun delovne dobe, zahtevane za pridobitev starostne pokojnine, kakršna je predmet postopka v glavni stvari, vključno z obdobji dela pred začetkom veljavnosti te direktive.

Prvo vprašanje

- 56 S prvim vprašanjem predložitveno sodišče v bistvu sprašuje, ali je treba določbo 4 okvirnega sporazuma, ki se nanaša na načelo prepovedi diskriminacije, razlagati tako, da nasprotuje zakonodaji države članice, kakršna je predmet postopka v glavni stvari, kadar povzroči, da se za ciklično vertikalno delo s krajšim časom iz izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev starostne pokojnine, izključijo obdobja, v katerih se delo ni opravljalo.
- 57 Določba 4, točka 1, okvirnega sporazuma določa, da pogoji zaposlitve delavcev, zaposlenih s krajšim delovnim časom, ne smejo biti manj ugodni od pogojev primerljivih delavcev, zaposlenih s polnim delovnim časom, samo zato, ker delajo krajši delovni čas. Te delavce se sme različno obravnavati le iz stvarnih razlogov.
- 58 Prepoved diskriminacije, ki je določena v tej določbi, je le poseben izraz splošnega načela enakosti, ki spada med temeljna načela prava Unije (glej sodbo z dne 12. oktobra 2004 v zadevi Wippel, C-313/02, Recueil, str. I-9483, točki 54 in 56).
- 59 Zato je treba presoditi, ali dejstvo, da se iz izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev starostne pokojnine, izključijo obdobja, ko se delo ni opravljalo, za delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom samo zato, ker delajo s krajšim delovnim časom, vodi v njihovo manj ugodno obravnavanje v primerjavi z delavci s polnim delovnim časom, ki so v podobnem položaju.

⁶⁰ Določba 3 omenjenega okvirnega sporazuma glede tega opredeljuje „primerljivega delavca, zaposlenega s polnim delovnim časom“. Ta je v točki 2, prvi odstavek, te določbe opredeljen kot „delavec, zaposlen v istem podjetju s polnim delovnim časom, ki ima istovrstno pogodbo o zaposlitvi ali delovno razmerje, opravlja enako ali podobno delo/poklic, pri čemer je treba upoštevati druge okoliščine, na primer daljšo delovno dobo in izobrazbo/spretnost“. V skladu s točko 2, drugi odstavek, te določbe se „primerjava opravi s sklicevanjem na ustrezno kolektivno pogodbo, ali če take pogodbe ni, domačo zakonodajo, kolektivne pogodbe ali prakso“, če v istem podjetju ni primerljivega delavca, zaposlenega s polnim delovnim časom.

⁶¹ Za delavca s polnim delovnim časom obdobje, ki se uporabi za izračun delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do starostne pokojnine, sovpada s trajanjem delovnega razmerja. Nasprotno pa se za delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom delovna doba ne izračuna na enak način, saj se izračuna samo na podlagi trajanja obdobja, ko se je delo dejansko opravljalo, pri čemer se upošteva skrajšanje delovnega časa.

⁶² Tako delavec s polnim delovnim časom za dvanajst zaporednih mesecev zaposlitve pridobi eno leto delovne dobe za določitev datuma, ko bo lahko pridobil pravico do pokojnine. V nasprotju s tem bo delavec v primerljivem položaju, ki je na podlagi cikličnega vertikalnega krajšega delovnega časa izbral skrajšanje svojega delovnega časa za 25 %, za isto obdobje pridobil delovno dobo, ki je le 75 % tiste, ki bi jo pridobil njegov sodelavec, ki dela s polnim delovnim časom, samo zato, ker dela s krajšim delovnim časom. Iz tega izhaja, da delavec s krajšim delovnim časom pridobiva delovno dobo, ki daje pravico do starostne pokojnine, počasneje kot delavec s polnim delovnim časom, čeprav sta njuni pogodbi o zaposlitvi enako dolgi. Gre torej za različno obravnavanje samo zaradi dela s krajšim delovnim časom.

⁶³ INPS in italijanska vlada v bistvu zatrjujeta, da ta razlika ne pomeni različnega obravnavanja, ker delavci s polnim delovnim časom in delavci s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom niso v primerljivih položajih. Tako zatrjujeta, da delavci, ki spadajo v eno ali drugo skupino, pridobijo samo tisto delovno dobo, ki ustreza delovnemu času, ko se delo dejansko opravlja. Poudarjata, da tako delodajalci plačajo socialne prispevke samo za obdobja opravljanja dela in da glede obdobj, ko se delo ne opravlja, italijansko pravo vsem delavcem s krajšim delovnim časom daje možnost, da prostovoljno dokupijo delovno dobo.

⁶⁴ Kljub temu je treba spomniti, da se načelo prepovedi diskriminacije med delavci s krajšim delovnim časom in delavci s polnim časom uporablja za pogoje zaposlitve, med katerimi je tudi plačilo, to je pojem, ki – kot je bilo razloženo v točkah od 42 do 46 te sodbe – vključuje tudi pokojnine, razen tistih, ki spadajo v sistem socialne varnosti. Posledično mora biti plačilo delavcev s krajšim delovnim časom enako plačilu delavcev s polnim delovnim časom, pri čemer pa se uporabi načelo *pro rata temporis*, ki ga določa določba 4, točka 2, okvirnega sporazuma.

⁶⁵ Tako je izračun zneska pokojnine odvisen neposredno od količine dela, ki ga opravi delavec, in ustreznih prispevkov, v skladu z načelom *pro rata temporis*. V zvezi s tem je treba opozoriti, da je Sodišče že razsodilo, da pravo Unije ne nasprotuje izračunu pokojnine po načelu *pro rata temporis* pri delu s krajšim delovnim časom. Upoštevanje dejanskega časa dela, ki ga je opravil v svojem poklicnem življenju, v primerjavi s tistim, ki ga je opravil delavec, ki je vedno delal s polnim delovnim časom, je namreč objektivno merilo, ki dopušča sorazmerno zmanjšanje pravice do pokojnine (glej v tem smislu zgoraj navedeni sodbi Schönheit in Becker, točki 90 in 91, in Gómez-Limón Sánchez-Camacho, točka 59).

- ⁶⁶ Nasprotno pa načela *pro rata temporis* ni mogoče uporabiti za določitev datuma pridobitve pravice do pokojnine, kadar je ta odvisen izključno od trajanja delovne dobe, ki jo je pridobil delavec. Ta delovna doba namreč ustreza dejanskemu trajanju delovnega razmerja, in ne količini dela, ki je bilo v tem času opravljeno. Načelo prepovedi diskriminacije med delavci s krajšim delovnim časom in delavci s polnim delovnim časom torej povzroči, da se trajanje delovne dobe, ki se upošteva za določitev datuma pridobitve pravic do pokojnine, za delavca s krajšim delovnim časom izračuna enako, kot da bi bil zaposlen za polni delovni čas, pri čemer se upoštevajo tudi obdobja, ko se delo ni opravljalo.
- ⁶⁷ Razlika v obravnavanju, ugotovljena v točkah 61 in 62 te sodbe, je še poudarjena s tem, da iz razprav pred Sodiščem izhaja, da je ciklični vertikalni krajši delovni čas edina oblika krajšega delovnega časa, ki je mogoča za osebje v potniških kabinah družbe Alitalia na podlagi kolektivne pogodbe, ki velja zanje.
- ⁶⁸ Iz tega izhaja, da ureditev, kakršna je predmet postopka v glavni stvari, manj ugodno obravnava delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom v primerjavi s primerljivimi delavci s polnim delovnim časom, in to le zato, ker delajo s krajšim delovnim časom.
- ⁶⁹ Vendar pa iz določbe 4, točka 1, okvirnega sporazuma izhaja, da je tako različno obravnavanje lahko v skladu z načelom prepovedi diskriminacije, če temelji na stvarnih razlogih.

- 70 Po pozivu, naj pojasnijo razloge, ki bi lahko upravičili to razliko v obravnavanju, sta INPS in italijanska vlada na glavni obravnavi navedla, da se po italijanskem pravu pogodba o zaposlitvi s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom presoja kot mirujoča med obdobji, ko se delo ne opravlja, ker med njimi ni izplačano nobeno plačilo niti prispevki.
- 71 Na prvem mestu je treba navesti, da je ta utemeljitev na prvi pogled težko združljiva z dejstvom, da iz vlog, predloženih Sodišču, in razprave pred njim izhaja, da italijanska zakonodaja za javne uslužbence v členu 8 zakona št. 554 z dne 29. decembra 1988 o javnih uslužbencih (GURI št. 1 z dne 2. januarja 1989) izrecno določa, da „morajo biti za pridobitev pokojnine pri zadevnem organu [...] v celoti upoštevana tudi leta službe s skrajšanim delovnim časom“. Ta razlika v obravnavi že kaže na dvom o upoštevnosti utemeljitve, ki jo navajata INPS in italijanska vlada.
- 72 Na drugem mestu je treba spomniti, da je v skladu z določbo 3 okvirnega sporazuma samo dejstvo, da je običajno trajanje dela, ki ga opravi, krajše od tistega, ki ga opravi primerljivi delavec s polnim delovnim časom, tisto, kar opredeli delavca s skrajšanim delovnim časom. Tako je delo s krajšim delovnim časom poseben način izvajanja delovnega razmerja, ki je opredeljeno samo s skrajšanjem običajnega trajanja delovnega časa. Te opredelitve pa ni mogoče izenačiti s položaji, v katerih izvrševanje pogodbe o zaposlitvi s polnim ali skrajšanim delovnim časom miruje zaradi zadržanosti ali začasne prekinitve na podlagi razlogov na strani delavca, podjetja ali drugih razlogov. Obdobja, v katerih se delo ne opravlja in ki ustrezajo skrajšanju delovnega časa v pogodbi o zaposlitvi s krajšim delovnim časom, izhajajo iz običajnega izvajanja te pogodbe, in ne iz njenega mirovanja. Delo s krajšim delovnim časom ne pomeni prekinitve zaposlitve (glej po analogiji z deljeno zaposlitvijo sodbo z dne 17. junija 1998 v zadevi Hill in Stapleton, C-243/95, Recueil, str. I-3739, točka 32).

⁷³ Posledično, če je namen navedb INPS in italijanske vlade uveljavljati, da je različno obravnavanje, ki je predmet postopka v glavni stvari, utemeljeno z dejstvom, da je posledica obdobj skrajšanja delovnega časa v okviru pogodbe o zaposlitvi s krajšim delovnim časom mirovanje njenega izvajanja, te navedbe nasprotujejo opredelitvi krajšega delovnega časa iz določbe 3 okvirnega sporazuma in bi odvzele polni učinek načelu iz določbe 4, točka 1, tega okvirnega sporazuma, ki za pogoje zaposlitve prepoveduje, da bi bili delavci s krajšim delovnim časom obravnavani manj ugodno kot primerljivi delavci s polnim delovnim časom le zato, ker delajo krajši delovni čas.

⁷⁴ Če se domneva, da je treba te navedbe razumeti tako, da je njihov namen izkazati, da je različno obravnavanje delavcev s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom in delavcev s polnim delovnim časom utemeljeno z razlogi nacionalnega prava, je treba poudariti, da mora predložitveno sodišče določbo notranjega prava – v obsegu pooblastila za prosto presojo, ki mu ga priznava nacionalno pravo – razlagati in jo uporabiti v skladu z zahtevami prava Unije in če taka skladna razlaga ni mogoča, ne sme uporabiti določbe nacionalnega prava, ki bi tem zahtevam nasprotovala (glej sodbo z dne 18. decembra 2007 v zadevi Frigerio Luigi & C., C-357/06, ZOdl., str. I-12311, točka 28).

⁷⁵ Iz vsega navedenega izhaja, da je treba na prvo vprašanje odgovoriti tako, da je treba določbo 4 okvirnega sporazuma glede starostne pokojnine razlagati tako, da nasprotuje nacionalni ureditvi, ki za delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom iz izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do take pokojnine, izključuje obdobja, v katerih se delo ni opravljalo, razen če je tako različno obravnavanje utemeljeno s stvarnimi razlogi.

Drugo vprašanje

- ⁷⁶ Z drugim vprašanjem predložitveno sodišče v bistvu sprašuje, ali je treba določbi 1 in 5(1) okvirnega sporazuma razlagati tako, da nasprotujeta nacionalni ureditvi, kakršna je predmet postopka v glavni stvari, če za delavce predstavlja pomembno oviro pri izboru dela s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom.
- ⁷⁷ Iz določbe 1 okvirnega sporazuma izhaja predvsem, da ima ta dvojni namen, to je pospeševati zaposlitev s krajšim delovnim časom z izboljševanjem njegove kakovosti na eni strani in odpraviti diskriminacijo med delavci, ki delajo s krajšim delovnim časom, in delavci, ki delajo s polnim delovnim časom, na drugi strani (glej zgoraj navedeno sodbo Michaeler in drugi, točka 22).
- ⁷⁸ Določba 5, točka 1(a), okvirnega sporazuma v skladu s tem dvojnimi namenom določa, da morajo države članice „opredeliti in presoditi zakonske ali administrativne ovire, ki lahko omejujejo možnosti za delo s krajšim delovnim časom, in jih, kjer je primerno, odpraviti“.
- ⁷⁹ Ureditev, ki je predmet postopka v glavni stvari, v obsegu, v katerem se nanaša na starostne pokojnine, ki izhajajo iz delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem, ne pa na pokojnine iz zakonskih sistemov socialne varnosti, s tem da iz izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do starostne pokojnine, izključuje obdobja, v katerih se delo ne opravlja, uvaja različno obravnavanje med delavci s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom in delavci s polnim delovnim časom in zato nasprotuje načelu prepovedi diskriminacije, določenem v določbi 4 okvirnega sporazuma. Poleg tega, kot je bilo navedeno v točki 67 te sodbe, je ta razlika v obravnavanju še poudarjena s tem, da je ciklični vertikalni krajši delovni čas edina oblika krajšega delovnega časa, ki je mogoča za osebje v potniških kabinah družbe Alitalia.

- 80 Zaradi povezave teh elementov je privlačnost odločitve za delo s krajšim delovnim časom za to skupino delavcev manjša in jih celo odvrne od tega, da bi svojo poklicno dejavnost opravljali tako, saj jim taka izbira časovno oddalji datum pridobitve pravic do pokojnine v sorazmerju s skrajšanjem njihovega delovnega časa glede na delovni čas primerljivih delavcev s polnim delovnim časom. Taki učinki so v očitnem nasprotju z namenom okvirnega sporazuma, da se olajša razvoj dela s krajšim delovnim časom.
- 81 Na drugo vprašanje je torej treba odgovoriti, da če bi predložitveno sodišče ugotovilo, da je nacionalna ureditev, ki je predmet postopka v glavni stvari, v neskladju z določbo 4 okvirnega sporazuma, je treba določbi 1 in 5(1) tega sporazuma razlagati tako, da tudi nasprotujeta taki ureditvi.

Tretje vprašanje

- 82 S tretjim vprašanjem predložitveno sodišče v bistvu sprašuje, ali je treba določbo 4 okvirnega sporazuma o načelu prepovedi diskriminacije razlagati tako, da poleg diskriminacije med delavci s krajšim delovnim časom in primerljivimi delavci s polnim delovnim časom prepoveduje tudi diskriminacijo med različnimi oblikami dela s krajšim delovnim časom, kot je ciklični vertikalni krajši delovni čas in horizontalni krajši delovni čas.
- 83 Glede na odgovora na predhodni vprašanji na to vprašanje ni treba odgovoriti.

Stroški

- ⁸⁴ Ker je ta postopek za stranke v postopku v glavni stvari ena od stopenj v postopku pred predložitvenim sodiščem, to odloči o stroških. Stroški, priglašeni za predložitev stališč Sodišču, ki niso stroški omenjenih strank, se ne povrnejo.

Iz teh razlogov je Sodišče (drugi senat) razsodilo:

- 1. Določbo 4 okvirnega sporazuma o delu s krajšim delovnim časom, ki je priložen Direktivi Sveta 97/81/ES z dne 15. decembra 1997 o okvirnem sporazumu o delu s krajšim delovnim časom, sklenjenim med UNICE, CEEP in ETUC, je treba glede starostne pokojnine razlagati tako, da nasprotuje nacionalni ureditvi, ki za delavce s cikličnim vertikalnim krajšim delovnim časom iz izračuna delovne dobe, zahtevane za pridobitev pravice do take pokojnine, izključuje obdobja, v katerih se delo ni opravljalo, razen če je tako različno obravnavanje utemeljeno s stvarnimi razlogi.**
- 2. Če bi predložitveno sodišče ugotovilo, da je nacionalna ureditev, ki je predmet postopka v glavni stvari, v neskladju z določbo 4 okvirnega sporazuma o delu s krajšim delovnim časom, ki je priložen Direktivi 97/81/ES, je treba določbi 1 in 5(1) tega sporazuma razlagati tako, da tudi nasprotujeta taki ureditvi.**

Podpisi